

Araştırma Makalesi

Uzaktan Eğitimle Türk Din Mûsikîsi Derslerine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması¹

Uğur Alkan²

Türk Din Musikisi Bilim Dalı, İlahiyat Fakültesi, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş: 10 Şubat 2024
Kabul: 27 Mayıs 2024
Online Yayın: 30 Haziran 2024

Anahtar Kelimeler

Ölçek geliştirme
Türk Din Musikisi
Uzaktan eğitim

Öz

Uzaktan eğitim, Türkiye ve dünyada pandemi (Covid-19) süreciyle birlikte olası kriz dönemlerinde örgün eğitimin alternatif süreçleri arasındaki yerini almıştır. Bu deneyim her alanda olduğu gibi uygulamalı eğitimlerde de araştırmacıları, verimliliği artırmaya yönelik saha çalışmalarına yöneltmiştir. Aynı doğrultuda olan bu çalışmada; İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde eğitim gören öğrencilerin, uzaktan eğitimle Türk din mûsikîsi derslerine yönelik, görüşlerini ve tutum düzeylerini tespit edebilmek adına geçerlik ve güvenilirliği saptanmış bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Türkiye'nin 7 bölgesinde yer alan 14 farklı üniversiteden 796 öğrenci katılım göstermiş; ön kontrol sürecindeki veri temizleme aşamasında bu sayı 664'e düşürülmüştür. Elde edilen veriler üzerinden gerçekleştirilen analizler için IBM Statistics 26.0 ile Amos 22.0 adlı programlar kullanılmıştır. İşlenen verilerin faktör analizine uygunluğunun ve örneklem büyüklüğünün test edilebilmesi adına Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü ile Bartlett (Bartlett's test) küresellik testleri yapılmıştır. Bu kapsamda KMO'nun "oldukça iyi" bir değerde, Bartlett's testin de istatistiksel olarak "anamlı" bir değerde olduğu belirlenmiştir. Ölçek için faktör çıkarma işlemine geçildiğinde Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanarak faktörlerin toplam varyansın %60,739'unu açıkladığı görülmüş ve ölçeğin 4 faktörlü bir yapı oluşturduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan faktör yapısının Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile farklı uyum testleri bağlamında sağlaması yapılarak elde edilen bulguların "iyi, kabul edilebilir ve anlamlı" değer aralıkları içerisinde olduğu görülmüştür. Geçerliliği sağlanan ölçek için Cronbach Alfa ile güvenilirlik hesaplaması da yapılarak ölçek genelinin "iyi" güvenilirlikte olduğu anlaşılmıştır. Sonuç olarak geçerliliği ve güvenilirliği ortaya konmuş 16 maddeli ve 4 faktörlü bir yapıya sahip "Uzaktan Eğitimle Türk Din Mûsikîsi Derslerine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeği" geliştirilmiş; ölçeğin geliştirilme süreci ile ilgili aşamalar "veri toplama aracının geliştirme süreci" alt başlığında verilerek elde edilen sonuçlar bulgular bölümünde işlenmiştir. Öyle ki alan bilime yönelik (Türk din mûsikîsi özelinde) ilk ölçek geliştirme olarak literatüre kazandırılan bu çalışmanın araştırmacılar için güncel ve başvurulabilir bir veri toplama aracı olması hedeflenmiştir.

2822-3195 / © 2024 TM
Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Alkan, U. (2024). Uzaktan Eğitimle Türk Din Mûsikîsi Derslerine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Müziği*, 4(2), 111-129. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12592482>

Giriş

Her ne kadar uygulanıp uygulanmadığı hakkında kesin bir malumata rastlanmasa da 1700'lü yıllarındaki bir gazetede mektup aracılığıyla verileceği şeklinde ifade edilen "steno dersleri" başlığındaki ilan, uzaktan eğitimle ilgili ulaşılabilen en eski belge olabileceği ifade edilmektedir (Demir, 2014; Erdoğan vd., 2022). Uzaktan eğitimin ilk başlarda (XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar) herhangi bir alanın teorik içerikli eğitim-öğretim faaliyetleri için uygulandığı ve bunun da ilk olarak mektup aracılığı ile sağlandığı; sonrasında gelişen teknolojiler vasıtasıyla etkileşim gerektiren alanlar özelinde

1 Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. M. Safa YEPREM danışmanlığında 2023 yılında tamamlanmış "İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerindeki Nazari Ve Uygulamalı Türk Din Mûsikîsi Derslerine Yönelik Uzaktan Eğitim Bağlamında Bir Metodoloji Önerisi" adını taşıyan doktora tezinin bulgular kısmındaki alt başlığından türetilerek/geliştirilerek oluşturulmuştur.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk Din Musikisi Bilim Dalı, Kırklareli, Türkiye, Email: dr.uguralkan@gmail.com - ORCID: 0000-0002-8553-0355

de (güzel sanatlar-müzik, mimarlık, mühendislik, tıp... gibi) başvuru bir yöntem dönüşüğü bilinmektedir (Gürer, 2021; İşman, 1998; Uşun, 2006).

Uzaktan eğitimin, birçok ülkede farklı zamanlarda farklı amaçlar için kullanılan ve tercihen başvurulabilen bir yöntem olarak karşımıza çıktığı görülsede DSÖ'nün 2020 yılındaki küresel salgın alarmından sonra neredeyse tüm dünyadaki eğitim-öğretim faaliyetleri bağlamında zorunlu olarak kullanılan bir sistem haline geldiği açıktır. Kaldı ki süreç içerisinde yaşanan gelişmeler ve bunlara bağlı tecrübeler de bunu göstermiş; uzaktan eğitim, hem dünyada hem de Türkiye'deki eğitim sistemi içerisinde gerektiğinde zorunlu gerektiğinde ise alternatif olarak başvuru bir yöntem haline almıştır. Bu durum uzaktan eğitim alanında yapılmış ve yapılacak olan çalışmaların önemini daha da artırmıştır (Alkan, 2023a). Öyle ki uzaktan eğitimle ilgili öğretim programları tasarlanabilmesi adına veri toplama araçlarının geliştirilmesi bu noktada önem arz etmiş; bu bağlamda ilk aşama olarak da -durum tespiti yapılabilmesi için- ölçme araçlarının en sık başvuru yöntemlerden biri olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma da Türk din müzikleri derslerini uzaktan eğitim yoluyla almış öğrencilerin görüş ve tutumlarının tespit edilebilmesi adına bir ölçme aracı geliştirilmesi üzerine kurgulanmıştır.

Latince kökenli olduğu bilinen tutum sözcüğü, köken dilinde “elverişli, harekete hazır” anlamı taşımaktadır (Eldemir, 2015). Dilimizdeki karşılığına bakıldığında “tutulan yol, tavır ve davranış” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2024). Literatürde her ne kadar birbirinden farklı tanımlar yapıldığı görülsede kavramsal karşılığına getirilen “biyeylerin canlı veya cansız herhangi bir konuya karşı dışı vurdukları bir tepki ön-eğilimidir” şeklindeki tanımlama, bu makale özelinde yeterli ve açıklayıcıdır (Baysal, 1981: 121). Tutumlar varsayılan değişkenlerdendir; soyuttur ve doğrudan ölçülemezler. Kişilerin tutumlarına yönelik bilgi edinebilmek için öncelikle düşünceleri, duyguları ve tepki eğilimleri ile ilgili bilgiler edinilmeye çalışılır (Thurstone 1967, 79; akt. Tavşancıl, 2018). Bu kapsamda insan eğilimlerini ölçmeye yönelik çeşitli teknikler geliştirilmiş, bunlar arasında en çok tercih edilen tekniklerden birinin de tutum ölçekleri olduğu görülmüştür (Baysal, 1981).

Tutumlar bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç boyut halinde kategorize edilmektedir (Kartal ve Bardakçı, 2019). Bu aşamada tutumlar ve görüşler her ne kadar birbirlerine benzer ifadelermiş gibi görünsede genellenebilirlik dereceleri açısından birbirlerinden ayrılmaktadırlar (Özyürek, 2017). Kişinin herhangi bir nesneye karşı oluşturduğu olgu, bilgi ve inançlarını içeren görüşler; tutumların bilişsel boyutunu oluşturmaktadır (Kartal ve Bardakçı, 2019). Bu da yapılan çalışmalarda özellikle isimlendirmenin göz ardı edilmesine ve dolayısıyla hatalara yol açabilmektedir. Bu doğrultuda yapılan literatür taramasında genelleme yapılan birçok tutum ölçeğinin aslında “görüşler ölçeğini” de kapsadığı görülmüş ne var ki ilgili tespit çalışmanın esasını teşkil etmediğinden burada ayrıca değerlendirmesi yapılmamıştır³.

Tutum kavramı, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren bilimin konusu edilse de ölçme aracı olarak ilk defa XX. yüzyıl'da kullanılmaya başlamıştır (Arkonaç, 2001; Baysal, 1981). Geçmişte daha çok sosyal psikolojinin ana meselelerinden birisini teşkil eden bu kavram, son yıllarda eğitim araştırmaları özelinde de mevzubahis edilmiştir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014; Turan vd., 2015). Tutumlarla ilgili yapılan ölçekleme çalışmalarının öncüsü kabul edilen L. Thurstone'a göre tutumlar: insan eğilimlerinin ve duygularının toplamıdır (Adıyaman, 2019, Bayat, 2014). İnsan eğilimleri iki yönlüdür, bunlar olumlu ve olumsuz olacak şekilde hareket etmekte olup psikolojik bir objeye karşı yönelim gösterilen yoğunluk sıralamasıdır (Thurstone, 1928: 530-31). Sonrasında yapılan çalışmalar ise tutumların sadece iki yönelimden ibaret olmayacağını, insanların bir konu hakkında tepkisiz kalma eğilimi içerisinde de olabileceklerini ortaya koymuştur (Kartal ve Bardakçı, 2019: 1). Tutum ölçekleri; sembolik (nominal scale), dereceli (ordinal scale), aralıklı (interval scale) ve oranlı (ratio scale) olarak dört kategori altında toplanmış ve bu kategoriler bağlamında da birçok ölçme aracı geliştirilmiştir (Tavşancıl, 2018). Bogardus Toplumsal Uzaklık Ölçeği/1925, Thurstone Eşit Görünen Aralıklar Ölçeği/1928, Likert Dereceleme Ölçeği/1932, Guttman Birikimli Ölçeği/1944-1950,

3 2023 yılında tamamlanan doktora tezinde (bulgular kısmında) yer verdiğimiz “Uzaktan Eğitimle Türk Din Müzikleri Dersine Yönelik Tutum Ölçeği”nde, bilişsel boyutun daha fazla ön plana çıkarıldığı göz önünde bulundurularak (sonrasında devam ettirdiğimiz literatür taraması ve yapılan uzman görüşmeleriyle) ölçeğin, isimlendirme noktasında “tutum ve görüşler” ölçeği olarak güncellenmesine karar verilmiştir. Öyle ki güncel isimlendirme de bu makalenin başlığını oluşturmuştur.

Edward-Kilpatrick Ölçeği/1948, Osgood Duygusal Anlam Ölçeği/1957 ve benzerleri söz konusu bu ölçme araçlarındandır (Uçaner, 2011).

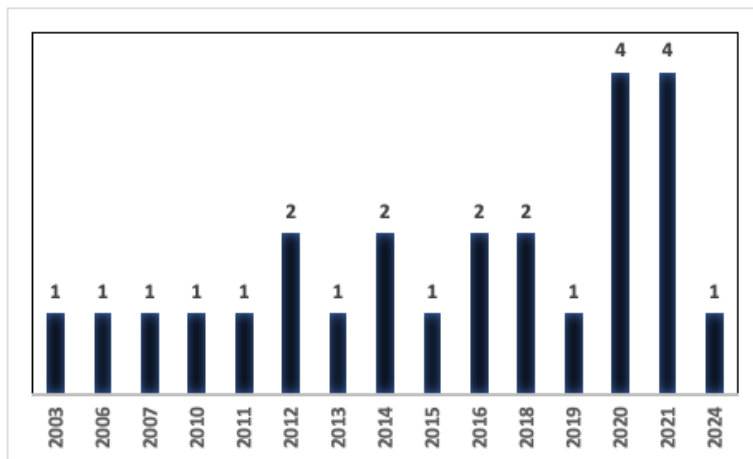
Uygulama, kodlama ve ölçme açısından Likert dereceleme ölçeğinin daha kullanışlı bulunması özellikle sosyal ve eğitim bilimleri gibi alanlar özelinde daha tercih edilen bir ölçme aracı olmasını sağlamıştır. Likert tipi ölçekte çok sayıda puanlama kategorisinin olduğu bilinse de üç, dört, beş ve yedi dereceli puanlama kategorileri daha sık kullanılmakla birlikte bugün en uygun seçenek sayısının hangisi olduğu üzerinde kabul edilebilir ortak bir kanaat bulunmamaktadır (Bayat, 2014). Nihayetinde çalışmamız özelinde 1932 yılında Rensis Likert tarafından tasarlanan ve kendi adıyla anılan ölçeğin 5'li olanının kullanılmasına karar verilmiş; bu kapsamda geliştirdiğimiz ölçekte kullandığımız dereceleme “Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Tamamen Katılıyorum (5)” şeklinde sıralanmıştır (Preston ve Colman, 2000).

Yukarıdaki açıklamalarla birlikte bu makalede; İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerindeki öğrencilerin Covid-19 pandemisi döneminde deneyimlemek durumunda kaldıkları uzaktan eğitim süreci, Türk din mûsikîsi dersleri^{4/5} bağlamında ele alınarak geçerlik ve güvenilirlik yönünden test edilmiş bir ölçek geliştirme çalışması yapılmıştır. Ölçek geliştirme aşaması ile süreçte aşağıdaki ise başlıklarda değinilmiştir.

İlgili Literatür

Türk din mûsikîsi özel ve müzik eğitimi genelinde “görüşler ölçeği ve tutum ölçeği” anahtar sözcükleri sınırlamasında bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda tespit edilen ilk çalışma, Duygu Çelik tarafından 2020 yılında yapılmış “Müzik Eğitimi Kapsamında Yapılan Ölçek Geliştirme Çalışmalarının Çok Yönlü İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezi olmuştur. Bu çalışma, ülkemiz araştırmacıları tarafından müzik eğitimi alanında yapılmış ölçek geliştirme çalışmalarını bir arada görme ve onlara ulaşabilme kolaylığı sağlaması açısından önemlidir. Çelik (2020)’in ele aldığı bu literatür; 1997 ve 2019 yılları ile sınırlı tutulmuş toplamda 58 ölçek geliştirme-uyarlama çalışmasını içermektedir. Söz konusu tezde -yazar tarafından belirlenen sınırlılıklar içerisinde- yer almayan ölçeklerin de olabileceği varsayımıyla daha kapsamlı bir literatür taraması yapıldığında Çelik (2020) tarafından belirlenen sınırlılıklar içerisinde ve haricinde ülkemiz araştırmacıları tarafından geliştirilmiş başka ölçeklerin de olduğu tespit edilmiştir (bkz. EK 1).

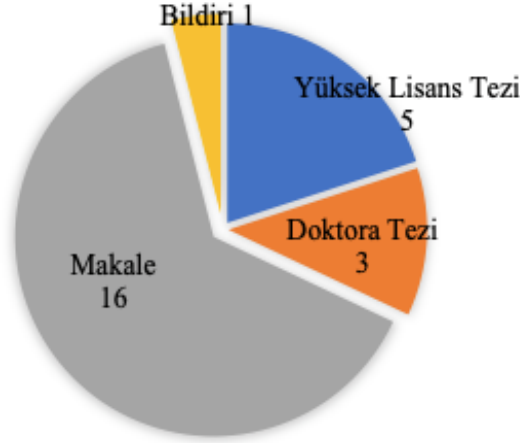
Bu bağlamda EK 1’de yer verdiğimiz güncel literatür, Çelik’in çalışmasına ek olarak -ele alınan literatürün tekrarına düşmeden- sunulmuş ulaşılabilen kaynaklar ile sınırlıdır. Ayrıca ulaşılabilen literatür, okuyucuya kolaylık sağlaması adına “çalışmaların yayın yılı (Grafik 1)” ve “çalışmaların türü (Grafik 2)” olacak şekilde tasnif edilerek grafikleştirilmiştir.

Grafik 1. Çalışmaların yayın yılı

4 Türk din mûsikîsi dersleri, yükseköğretim düzeyinde ilk olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde 1968-1969 eğitim-öğretim döneminde Türk İslam Sanatları Tarihi Kürsüsüne bağlı seçmeli bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Akdoğan, 2016: 25).

5 Çoğul ifade kullanmış olmamızın sebebi farklı üniversite ve fakültelerdeki programlarda dersin (özellikle seçmeli havuzda) teorik ve uygulamalı olmak üzere birçok farklı isim ve içerik ile (Türk Din Mûsikîsi (Nazariyat), Türk Din Mûsikîsi, Türk Din Mûsikîsi Tarihi, Dini Mûsikî, Tasavvuf Mûsikîsi Repertuarı, Cami Mûsikîsi Repertuarı, Tekke Mûsikîsi Repertuarı...gibi) yer alıyor olmasındandır (bkz. örnek: <https://ebp.klu.edu.tr/Bolum/BolumDetay/45>).

Grafik 2. Çalışmaların türü

Amaç ve Önem

Literatür taraması sonucunda Türk din müzikîsi dersleri bağlamında uzaktan eğitim özelinde konu edilmiş ve geliştirilmiş herhangi ölçek çalışmasına rastlanmamıştır (bkz. Alkan, 2023b). Bu da konu esnasındaki boşluğu göstermesi açısından önemlidir. Söz konusu makalede, İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin "uzaktan eğitimle Türk din müzikîsi" derslerine yönelik mevcut tutum ve görüşlerini tespit edebilmek adına geçerlik ve güvenilirlik yönünden test edilmiş bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda geliştirilen bu ölçeğin hem alan akademisyenleri hem de alan özelinde çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için başvurulabilir güncel bir veri toplama aracı olması beklenmektedir.

Araştırmanın Problemi

İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerindeki öğrencilerinin uzaktan eğitimle Türk din müzikîsi derslerine yönelik tutum ve görüşlerini tespit etmek adına hazırlanan bu ölçek geçerli ve güvenilir midir?

Araştırmanın Hipotezleri

Uzaktan eğitimle Türk din müzikîsi derslerine yönelik hazırlanan bu ölçek geçerliği kanıtlanmış bir veri toplama aracıdır. Uzaktan eğitimle Türk din müzikîsi derslerine yönelik hazırlanan bu ölçek güvenilirliği kanıtlanmış bir veri toplama aracıdır.

Araştırmanın Varsayımı

Araştırmaya katılan çalışma grubunun ölçeğe karşı gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtan ifadeler ile yanıt oluşturdıkları varsayılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, 7 farklı bölgede yer alan 14 farklı üniversitenin İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Covid-19 pandemisi sürecinde Türk din musikîsi içerikli derslerden en az birini uzaktan eğitim yoluyla almış olan 664 öğrenciden toplanan veriler ile sınırlıdır (bkz. çalışma grubu).

Yöntem

Bu araştırma, nicel verilere dayalı betimsel tarama modelinden yararlanılarak oluşturulmuş bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Karasar (2020: 109) tarama araştırmasını: "geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan bir araştırma modeli" olarak tanımlarken; Büyüköztürk vd. (2020: 184)' de "bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin, ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklemeler üzerinden yürütülen araştırmalar" olarak açıklamaktadır.

Söz konusu ölçek geliştirme ile ilgili aşamalar bu başlık altında işlenmiş; çalışma grubuna, veri toplama ve veri toplama aracı geliştirme süreçlerine ilişkin bilgilere de yine bu başlık altında yer verilmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'nin 7 farklı bölgesinden seçilmiş⁶ toplamda 14 farklı üniversitedeki İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Öncesinde etik izni alınan ve “Google Forms” aracılığıyla uygulanmak üzere hazır hale getirilen tutum ölçeği için ilgili üniversitelerle iletişime geçilmiş ve ilgili birimlere ulaştırılan link üzerinden toplam 796 öğrenciden geri dönüş alınmıştır⁷.

Katılımın sağlandığı üniversitelere ait bilgiler aşağıdaki gibidir:

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Çalışma grubundan elde edilen veriler, SPSS üzerindeki analizden önce Microsoft Excel'e aktarılmış ve burada ölçeğe eşit şekilde dağıtılan caydırıcılara yönelik tutarsız yanıtların oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda daha sağlıklı bir analiz yapılabilmesine adına veri temizleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Ortaya çıkan tablo sonucunda da tüm istatistiksel analizlerin 664 ayrı katılımcı üzerinden yürütülmesine karar verilmiştir.

Veri girişinin yapıldığı katılımcılara ait değişkenler Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Katılımcılara ait değişkenler

Değişken	f	%
Cinsiyet		
Kadın	431	64.9
Erkek	233	35.1
Yaş		
18-21 yıl	322	48.5
22-25 yıl	270	40.7
26-29 yıl	24	3.6
30 üzeri	48	7.2
Fakülte		
İlahiyat Fakültesi	506	76.2
İslami İlimler Fakültesi	158	23.8

Veri Toplama Aracının Geliştirilme Süreci

Ölçek geliştirmenin kabul gören bir takım aşamaları bulunmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki aşamalara riayet edilmesi kaynaklarca ittifak konusudur: (Arıkan, 2013; Kartal ve Bardakçı, 2019; Tavşancıl, 2018; Tezbaşaran, 2008).

- Madde havuzunun oluşturulması
- Taslak ölçeğin düzenlenmesi
- Ön deneme uygulamasının yapılması

6 Marmara bölgesinde 4 (öğrenci nüfus yoğunluğunun en çok olduğu bölge olması nedeniyle), Ege bölgesi ve Akdeniz bölgesinden 1'er (bu bölgelerden yalnızca 1'er üniversiteden veri alınabilmektedir), diğer bölgelerden ise 2'şer üniversite belirlenmiştir.

7 Katılım isteğe bağlı olup kişi sayısına herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

- Madde analizinin gerçekleştirilmesi
- Geçerlik ve güvenirlik analizlerinin yapılması
- Ölçeğe son şeklinin verilmesi ve nihai uygulamaya hazır hale getirilmesi

İlk olarak madde havuzunun oluşturulması ve taslak ölçeğin düzenlenmesi için çalışma yapmak istediğimiz konu bağlamına yönelik ilişki kurulabilecek benzer türdeki ölçekler incelenmiş ve bu konuda geniş sayılabilecek bir literatür taranmıştır. Ağır (2007), Bilen (1995), Büyükcengiz (2019), Canakay (2006), Kocabaş (1997), Küçükosmanoğlu (2015), Özmenteş (2006), Şen ve Şentürk (2015), Yıldırım vd. (2014); tarafından geliştirilen ölçekler başta olmak üzere benzer türdeki ölçeklerden de yararlanılarak madde havuzu oluşturulmuştur. Bu aşamada cümlelerin olabildiğince kısa ve anlaşılır olmasına dikkat edilerek olumlu ve olumsuz tutum ifadelerinin taslak form içerisinde eşit şekilde dağıtılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla uzman görüşleri alınarak ölçek formuna ek kişisel bilgi formu da eklenmiştir (bkz. Tablo 1). Uzman görüşlerine sunulmak üzere 67 maddeli bir havuz oluşturulmuş; alınan geri dönüşler neticesinde bu maddelerin 3 ayrı konu odağında 3 ayrı ölçeğe dağıtılacak şekilde yeniden ele alınması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda ölçek havuzuna yapılan yeni ilavelerle birlikte tutum maddeleri 3 ayrı ölçek halinde olacak şekilde yeniden tasarlanmıştır. Bu makalede ise yalnızca bir ölçek çalışma konusu yapılmıştır⁸.

“Uzaktan Eğitimle Türk Din Musikisi Derslerine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeği” adını verdiğimiz⁹ ve 26 maddeden oluşan taslak ölçek formu uzman görüşlerine sunulmuş; araştırmanın amacına uygun olmadığı tespit edilen 3 madde formdan çıkarılmıştır. Nihayetinde taslak ölçek formu, ön uygulamanın yapılabilmesi adına 23 maddeli olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ölçeğin ön uygulaması, Kartal ve Bardakçı (2019: 38)’nın 30 veya 50 kişilik bir örneklem grubunun yeterli olacağı görüşünden yola çıkılarak gerekli izinler de alındıktan sonra Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1. sınıf öğrencilerine “Google Forms” üzerinden uygulanmış ve böylelikle ölçeğin asıl gruba uygulanmadan önceki ilk verileri toplanmıştır. Ön uygulama sonucunda elde edilen veriler kontrol edilerek IBM SPSS Statistics Version 26’ da işlenerek ön geçerlik ve güvenirlik tespiti için hazır hale getirilmiştir.

Ön uygulaması yapılan ölçeğin geçerliğini ortaya koymak ve faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett testlerine bakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda madde sayısı 22’ye düşürülerek ölçek asıl çalışma grubuna uygulanmak üzere hazırlanmış; ölçeğin asıl çalışma grubuna uygulanması neticesinde ortaya çıkan veriler ve bu veriler bağlamında yapılan geçerlik ve güvenirlik testlerine ait analizler de bulgular kısmında mevzubahis edilmiştir.

Araştırmanın Etik İzni

Yapılan araştırma için T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu’ndan (sayı: 2021-87, tarih: 14.10.2021, protokol numarası: 2021-5/16) etik kurul izni alınmıştır¹⁰.

Bulgular

Bu kısımda “Uzaktan Eğitimle Türk Din Musikisi Derslerine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeği”nin geçerlik ve güvenirlik çalışmasına dair elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Google Forms ile oluşturulan ve çalışma grubuna çevrimiçi olarak ulaştırılan 22 maddeli ölçek, 664 katılımcıdan gelen veriler üzerinden analiz edilmiştir. Ölçek içerisinde eşit olarak dağıtılmış olumsuz maddeler ters çevrilerek (olumsuz ifadeli maddeler 1, 2, 3, 4, 5 olarak kodlanmıştır) elde edilen verilerin faktör analize uygunluğu test edilmiştir. Ölçek yapı geçerliğini ortaya koymak adına faktör çıkarma işlemine geçildiğinde maddelerin diğer maddelerle daha uyumlu hale getirilebilmesi adına döndürme işlemi -Rotated Component (Döndürülmüş Bileşenler)- gerçekleştirilmiştir (Büyüköztürk, 2002). Bunun için sıklıkla başvuru faktör çıkarma yöntemlerinden olan “Temel Bileşenler Analizi”

⁸ Bu makalede konu edilmeyen diğer ölçekler şu şekildedir: “Türk Din Musikisi Tutum Ölçeği”, “Uzaktan Eğitim Tutum Ölçeği”.

⁹ Ölçek geliştirme süreci ile ilgili istatistiksel bilgilere bulgular kısmında yer verilmiştir.

¹⁰ Talep edilmesi halinde e-mail ile gönderilecektir.

uygulanmış; dik döndürme yöntemi olarak “Varimax” metodu tercih edilmiştir (Bayram, 2004; Çakır, 2022). Bu esnada ayrıca bir faktör sınırlamasına gidilmemiştir.

Toplanan verinin ve örneklem büyüklüğünün faktör analize uygun olup olmadığını tespit etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's Test of Sphericity (Bartlett Küresellik Testi) değerlerinden yararlanılmıştır. Analize geçilebilmesi adına mevcut örneklem sayısının -her bir madde için en az 10 katılımcının analize dahil edilmesi görüşünden yola çıkarak- yeterli olduğu görülmüştür (Field, 2005; Nunnally, 1978, akt. Çolakoğlu ve Büyükekşi, 2014; Tören, 2018). Böylece ilk analiz neticesinde örneklem büyüklüğünün ve maddeler arası ilişkinin (KMO/0,897; Bartlett p-değeri = 0,000 <0,05) faktör analizi için uygunluğu saptanmıştır¹¹. Daha sonra korelasyon değerleri incelenerek maddeler arası ilişki düzeyine bakılmış; ilgili literatürde $r>0,30$ yönünde bir ilişkili beklenildiğinden burada da maddeler arası ilişki düzeyi yeterli bulunmuştur (Çakır, 2022). Ayrıca Anti-image Correlation Matrix (Anti- İmaj Korelasyon Matrisi) tablosundaki “Measure of Sampling Adequacy/MSA (Örneklem Uygunluk Ölçütü)” değerlerine bakılarak bu değerlerin de 0,5’in üzerinde (anlamlı) olduğu tespit edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2014). Devamında ölçeğin faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak adına değişkenlerin faktörler içerisindeki etki oranlarına bakılmıştır. Ortak varyans (communalities) tablosundaki başlangıç değerlerinin 0,396 ile 0,809 arasında değiştiği görülmüş ve faktör analizine uygunluğu saptanan ölçek için faktör çıkarma aşamasına geçilmiştir. İlk analiz neticesinde ölçeğin 4 faktörlü bir yapı oluşturduğu gözlenmiştir.

Tablo 2’de yer alan “Döndürülmüş Bileşenler Matrisinde” birden çok maddenin aynı faktör altında binışiklik oluşturduğu tespit edilmiş; aynı maddenin 2 veya daha fazla faktör içerisinde sahip olduğu yük değeri farkının .1’den küçük olması istenildiğinden 1., 2., 4. ve 7. maddeler ölçek dışı bırakılarak, analizin tekrarı yapılmıştır (Çokluk ve ark. 2021).

Tablo 2. Döndürülmüş bileşenler I (Rotated Component Matrix)

Ölçek Maddeleri	Faktörler			
	1	2	3	4
Madde 1	0,506	0,560		
Madde 2		0,596		0,518
Madde 4		0,553		0,479
Madde 7		0,539		0,511

Geriye kalan 18 maddeli ölçeğin yapı geçerliğini ortaya koymak ve faktör analizi için uygunluğunu test etmek üzere KMO ve Bartlett testlerine (Tablo 3) ve Anti-İmage Correlation MSA değerlerine yeniden bakılmış, maddelerin faktörleştirilebilir olduğu ve faktör analizi için uygunluğu bir kez daha saptanmıştır.

Tablo 3. Küresellik testi (KMO ve Bartlett’s Test)

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (Örneklem Yeterliliğinin Ölçümü)		0,870
Bartlett’s Test of Sphericity (Küresellik Testi)	Approx. Chi-Square (Ki-Kare)	4983,498
	df(sd)	153
	Sig.(p-değeri)	0,000

Ayrıca ölçek korelasyon matrisinde yer alan her bir maddenin diğer maddeler ile olan ilişkisi $r>0,30$ yönünde olup maddeler arası ilişki düzeyinin de yeterli olduğu görülmüş ve Anti- imaj korelasyon matrisinde yer alan MSA’nın en düşük .745a , en yüksek .932a olması da yine faktör analizi için anlamlı bulunmuştur. Devamında ortak varyanslar tablosu incelendiğinde (Tablo 4) en düşük değerin 0,400 en yüksek değerin de 0,812 olduğu tespit edilerek ölçek için faktör analizi aşamasına yeniden geçilmiştir (Çelik, 2013; Seçer, 2013.).

¹¹ Örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygunluğu, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçümü ile yapılır. Ölçüm sonucu ortaya çıkan değer 1’e yakın ise elde edilen verilere Faktör Analizi yapılması uygun bulunur. Ancak bu değer 0,50’den küçük ise ilgili veri grubuna Faktör Analizi yapılması uygun bulunmaz (Bayram, 2004:137). Ölçeğin KMO değerinin 0.90 – 1.00 arasında olduğunda “mükemmel”, 0.80 – 0.89 arasında olduğunda “oldukça iyi”, 0.70 – 0.79 arasında olduğunda “iyi”, 0.60 – 0.69 arasında olduğunda “orta”, 0.50 – 0.59 arasında olduğunda “zayıf” ve 0.50’nin altında olduğunda ise “kabul edilemez” olduğu belirtilir (Akgül ve Çevik 2005; Tavşancıl, 2018:50). Ayrıca “Bartlett testindeki p-değerinin .05 anlamlılık derecesinden daha küçük bulunması, değişkenler arasında faktör analizi yapmaya yeterli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır” (Küçükosmanoğlu, 2015: 275).

Tablo 4. Ortak Varyanslar (Communalities)

Ölçek Maddeleri	Initial (Başlangıç Değeri)	Extraction (Çıkartma İşlemi)
Madde 3	1,000	0,634
Madde 5	1,000	0,717
Madde 6	1,000	0,690
Madde 8	1,000	0,726
Madde 9	1,000	0,443
Madde 10	1,000	0,803
Madde 11	1,000	0,812
Madde 12	1,000	0,400
Madde 13	1,000	0,685
Madde 14	1,000	0,543
Madde 15	1,000	0,457
Madde 16	1,000	0,537
Madde 17	1,000	0,518
Madde 18	1,000	0,583
Madde 19	1,000	0,639
Madde 20	1,000	0,523
Madde 21	1,000	0,599
Madde 22	1,000	0,621

Maddeler arası faktör dağılımları hesaplanıp faktör sayıları kararlaştırılırken öz-değeri 1 ve 1’den büyük ($\lambda \geq 1$) olan faktörler anlamlı kabul edilebilir görüşüyle ölçeğin faktör hesaplamasında özdeğeri 1 ve üzeri faktörler yoruma esas alınmış ve analize devam edilmiştir (Yaşlıoğlu 2017).

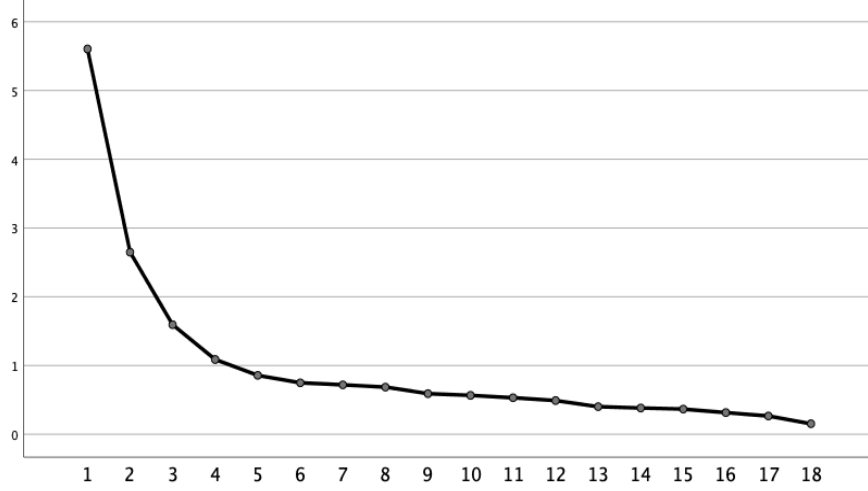
Tablo 5. Açıklanan Toplam Varyanslar (Total Variance Explained)

Bileşenler	Başlangıç Değerler			Kare Yüklemelerinin Ekstraksiyon Toplamları			Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Toplamları		
	Toplam	% Varyans	Kümülatif %	Toplam	% Varyans	Kümülatif %	Toplam	% Varyans	Kümülatif %
1	5,605	31,136	31,136	5,605	31,136	31,136	3,496	19,422	19,422
2	2,648	14,712	45,848	2,648	14,712	45,848	3,010	16,725	36,147
3	1,593	8,851	54,699	1,593	8,851	54,699	2,446	13,588	49,735
4	1,087	6,040	60,739	1,087	6,040	60,739	1,981	11,004	60,739
5	0,856	4,757	65,496						
6	0,748	4,158	69,654						
7	0,719	3,992	73,646						
8	0,686	3,810	77,456						
9	0,591	3,281	80,737						
10	0,566	3,142	83,879						
11	0,530	2,946	86,825						
12	0,490	2,722	89,547						
13	0,401	2,227	91,774						
14	0,382	2,120	93,894						
15	0,366	2,036	95,930						
16	0,315	1,748	97,678						
17	0,266	1,475	99,153						
18	0,152	0,847	100,000						

Tablo 5’te görüldüğü üzere 1. faktör toplam varyansın %19,422’sini, 2. faktör %16,725’ini, 3. faktör %13.588’ini, 4. faktör de %11.004’ünü açıklamaktadır. Sonuç olarak açıklanan toplam varyans oranı %60,739 olarak saptanmış; bu da

faktörlerin toplam açıklama oranlarının %50'den yüksek olmasının beklenildiğinden anlamlı bulunmuştur (Tavşancıl, 2018).

“Açıklanan Toplam Varyans” tablosunda yer alan faktör yapısının yamaç çizgi grafiği ile sağlaması yapılmıştır (Grafik 3). Grafik üzerinde eğimlerin kaybolmaya başladığı noktaların öncesi faktör sayısının belirlenmesinde önem taşımaktadır. Bu nedenle aşağıdaki grafik okunurken -dikey eksende özdeğerler, yatay eksen ise faktörler yer almaktadır- ani düşüşlerin yaşandığı ve eğimlerin kaybolmaya başladığı noktalar faktör sayısının belirlemesi aşamasında dikkate alınmıştır (Bayram, 2004, s.132).

Grafik 3. Yamaç Çizgi Grafiği

Tablo 6’da görüleceği üzere “Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA)” öncesi ölçek, 18 maddeli ve 4 faktörlü bir yapıdadır.

Tablo 6. Döndürülmüş Bileşenler II (Rotated Component Matrix)

Açımlayıcı Faktör Analizinde Kodlanmış Madde Numaraları	Doğrulamalı Faktör Analizinde Kodlanmış Madde Numaraları	(Faktörler)			
		1	2	3	4
Madde 14	Madde 1	0,727			
Madde 13	Madde 2	0,693			
Madde 17	Madde 3	0,677			
Madde 16	Madde 4	0,668			
Madde 20	Madde 5	0,613			
Madde 12	Madde 6	0,596			
Madde 9	Madde 7	0,587			
Madde 15	Madde 8	0,540			
Madde 11	Madde 9		0,862		
Madde 10	Madde 10		0,844		
Madde 8	Madde 11		0,794		
Madde 21	Madde 12			0,757	
Madde 18	Madde 13			0,726	
Madde 19	Madde 14			0,724	
Madde 22	Madde 15				0,692
Madde 3	Madde 16				0,691
Madde 6	Madde 17				0,668
Madde 5	Madde 18				0,584

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Öncesinde AFA yapılmış olan ölçekte ortaya çıkan faktör yapılarının farklı uyum testleri ile sağlaması Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile yapılır (Öngen, 2010, s.26). Yani elde edilen ölçek yapısı DFA ile doğrulanmaya çalışılır (Bayram, 2016: 42). DFA’da; mevcut değişkenlerin faktörler üzerindeki, faktörlerin de kendi aralarındaki ilişkilerinin incelenmesine odaklanılır (Büyükcengiz, 2019: 67). Bu bölümde, AFA sonrası 18 maddeden oluşan ve 4 faktörlü bir yapıya sahip olan ölçeğin yapı geçerliğini test etmek ve değerlendirmek üzere DFA gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak gözlenebilen değişkenler ve gizil değişkenler arasında bağlantılar oluşturularak hata terimleri çizilmiştir. İlk model maksimum olabilirlik yöntemi bağlamında birincil düzey çok faktörlü model esas alınarak çalıştırılmıştır¹². Model üzerindeki regresyon kat sayıları elde edildikten sonra standardize edilmiş regresyon katsayıları oluşturularak iki farklı faktör yapısı içerisinde yer alan iki farklı maddenin regresyon yüklerinin anlamlılık düzeyi altında kaldığı görülmüştür (Büyüköztürk, 2020). Bu bağlamda ayrıca uyum istatistikleri de göz önünde bulundurularak iki maddenin daha ölçekten çıkarılmasına karar verilmiş (Tablo 7) ve önerilen modifikasyonlar yapılarak model yeniden çalıştırılmıştır.

Tablo 7. Regresyon yükleri

Ölçek Maddeleri	Bağlar	Faktörler	Yükler
Madde 8	<---	1	0,266
Madde 15	<---	4	0,252

Elde edilen modelin anlamlılığı; NFI, IFI, CFI, RMSEA, GFI, AGFI, RMR, BIC ve CAIC uyum indeksleri ile test edilmiş böylece modifikasyon öncesi ve sonrası olarak nihâi model uyum dereceleri elde edilmiştir¹³. Tablo 8’de görüleceği üzere standardize edilmiş regresyon katsayıları ve faktörler arası korelasyonlar DFA için anlamlı bir düzeye gelmiştir.

Tablo 8. Uyum indeksleri (Meydan ve Şeşen, 2015)

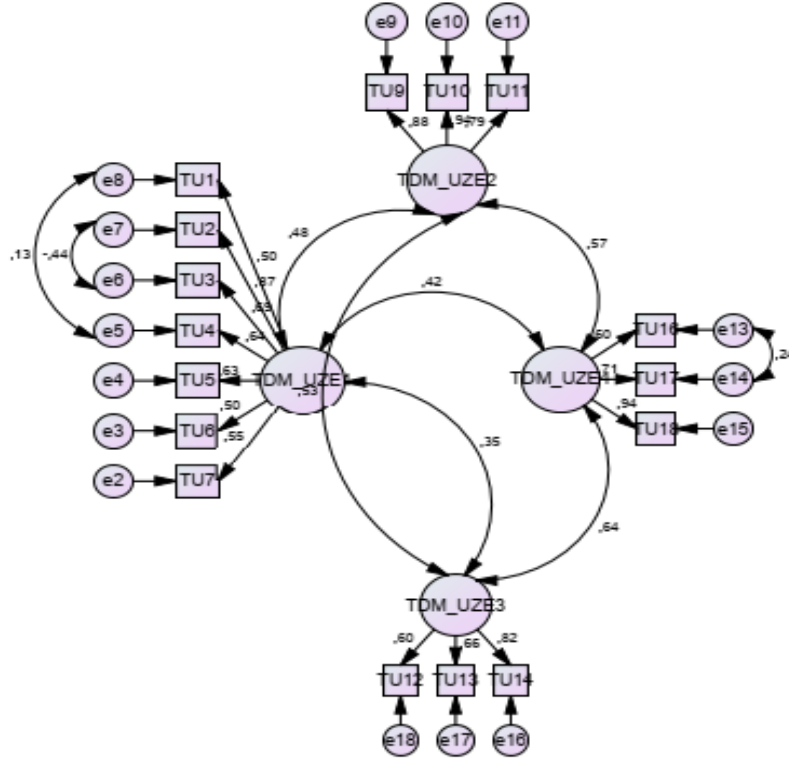
Ölçüm	İyi Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Modifikasyon Öncesi	Modifikasyon Sonrası	Nihâi Model Uyum Derecesi
p=				p<0,05	✓
χ^2/sd	≤ 3	$\leq 4-5$	4,796	2,945	İyi Uyum
NFI	$\geq 0,95$	0.94-0.90	0,877	0,94	Kabul Edilebilir
IFI	$\geq 0,95$	0.94-0.90	0,9	0,96	İyi Uyum
CFI	$\geq 0,97$	$\geq 0,95$	0,9	0,96	Kabul Edilebilir
RMSEA	$\leq 0,05$	0,06-0,08	0,076	0,054	İyi Uyum
GFI	$\geq 0,90$	0,89-0,85	0,901	0,95	İyi Uyum
AGFI	$\geq 0,90$	0,89-0,85	0,868	0,928	İyi Uyum
RMR	$\leq 0,05$	0,06-0,08	0,116	0,081	Kabul Edilebilir
Ölçüm	Karşılaştırılan Model		Varsayılan Model	Sonuç	
BIC	883,766		546,167	Karşılaştırılan Modelden Daha Küçük Olan Değer / Anlamlı	
CAIC	1019,766		587,167	Karşılaştırılan Modelden Daha Küçük Olan Değer / Anlamlı	

Tablo 8’den olmak üzere modifikasyon sonrası uyum değerlerinin “ χ^2/sd ’nin 2,945; NFI’nın 0,94; IFI’nın 0,96; CFI’nın 0,96; RMSEA’nın 0,054; GFI’nın 0,95; AGFI’nın 0,928, RMR’nin 0,081; BIC ve CAIC’ın anlamlı” olacak şekilde nihâi uyum derecelerinin “iyi ve kabul edilebilir” sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda model regresyon kat sayılarının, standardize edilmiş regresyon katsayılarının ve faktörler arası korelasyonların yeterli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

12 Literatürde DFA’nın; ilişkisiz model, tek faktörlü model, birincil düzey çok faktörlü model, ikinci düzey çok faktörlü model olmak üzere dört farklı model esasına dayalı yapılar ile test edilebileceği ifade edilmiştir. AFA bulgularından olmak üzere birden çok faktör yapısından söz ettiğimiz bu ölçekte, “birincil düzey çok faktörlü model” esas alınarak DFA gerçekleştirilmiştir. Bu model, gözlenebilen değişkenlerin birbirleriyle bağlantısız faktör yapıları altında toplanması üzerine kurgulanmıştır (Meydan ve Şeşen, 2015: 21-22).

13 Kabul edilebilir uyum indeksleri için bkz., Meydan ve Şeşen, 2015.

Yapılan analizlerin ardından ortaya çıkan modele ait modifikasyonlar ile her bir maddeye ve faktöre ait standart yük değerleri aşağıdaki diyagramda verilmiştir (Şekil 1). Bu bağlamda her bir madde için madde-toplam korelasyon değerinin 0,30'dan yüksek bulunması ilgili maddenin ölçekten çıkarılmaması için yeterli olduğu görüşünden hareketle madde yük değerlerinin anlamlı olduğu ve AFA sonrasında ortaya çıkan faktör yapısının da korunduğu görülmüştür (Büyüköztürk, 2020).

Şekil 4 Faktörlü Ölçek Diyagramı

İlgili ölçeğin DFA sonucu 4 faktörlü yapısı doğrulanmış, AFA sonucu 18 maddeli bir yapıya sahip olan ölçekten DFA sonrası 2 madde daha çıkarılarak nihâi ölçek 16 maddeli bir hal almıştır. Böylece DFA sonrası ölçeğin 4 faktörlü yapısı korunsa da mevcut madde sayısı 16'ya düşmüştür. Devamında uzman görüşleri de alınarak madde-faktör arasındaki kapsayıcılık bağlamında ilgili faktörler isimlendirilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Ölçek faktör isimlendirmesi

Faktör I	Faktör II	Faktör III	Faktör IV
Uzaktan Eğitimle TDM Dersinin Uygulanabilirliği	TDM Dersinin Yüzyüze Yapılmasının Gerekliliği	Uzaktan Eğitimle TDM Dersi Uygulamasının Yetersizlikleri	Uzaktan Eğitimle TDM Dersine Katılıma Yönelik İsteklilik

Güvenirlik

Yapılan faktör analizleri sonucunda; “Uzaktan Eğitimle Türk Din Musikisi Derslerine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeğinden” 4 faktörlü ve 16 maddeli bir yapı elde edilmiştir. Devamında hem ölçek geneline hem de ilgili faktörlerin iç tutarlıklarının tespitine yönelik Chronbach Alfa kat sayılarına bakılmıştır. Cronbach Alfa, Likert tipi tutum ölçeklerinin güvenilirlik hesaplamasında (ölçek ifadelerinin iç tutarlıklarının hesaplanmasında) kullanılan bir analiz türüdür. Bu analiz türünde test katsayısının 0.7 ve üzerinde bulunması durumunda ölçek güvenilirliği “iyi” olarak kabul edilmektedir (Seçer, 2013; Tezbaşaran 1997; Kılıç, 2016). Cronbach Alfa katsayısının $\alpha < 0.5$ olması o ölçeğin “kabul edilemez”, $0.5 \leq \alpha < 0.6$ olması “zayıf”, $0.6 \leq \alpha < 0.7$ olması “kabul edilebilir”, $0.7 \leq \alpha < 0.9$ olması “iyi”, ≥ 0.9 olması ise “mükemmel” güvenilirlikte olduğunu göstermektedir (akt. Kılıç, 2016). Tablo 10'dan olmak üzere her bir faktörün ve ölçek genelinin Chronbach Alfa kat sayılarının “iyi” güvenilirlikte olduğu saptanmış, bu kapsamda da iç tutarlığa sahip güvenilir bir ölçek geliştirilmiştir (bkz. Ek 2).

Tablo 10. Cronbach's Alpha test sonuçları

Faktörler	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha Değeri
I	7	0,819
II	3	0,900
III	3	0,727
IV	3	0,820
Ölçek Toplam	16	0,867

Ayrıca tüm bu işlemlerin ardından güvenirlik çalışmalarında izlenilen bir diğer yöntem de alt %27 ile üst %27 grupların karşılaştırılmasıdır (Terzi, 2017). Burada iki bağımsız örneklem ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını sınamak amaçlanmaktadır (Bayram, 2004). Bu kapsamda çalışma grubundan alınan %27'lik alt (N:179) ve %27'lik üst (N:179) grupların hem faktörler özelinde hem de ölçek genelinde ilgili maddelere oluşturdukları yanıtların ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı test edilmiş; bunun için de “Bağımsız Örneklem t-Testi (Independent Samples t-Test)” uygulanmıştır (Tablo 11).

Elde edilen bulgulardan ölçek alt ve üst grup puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı ve ayırt edici olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$).

Tablo 11. Alt-üst grup bağımsız örneklem t-Testi (Independent Samples t-Test)

Faktörler	Bağımsız Örneklem	N	$\bar{X}$	S	sd	T	p
Faktör I (7 Madde)	Alt Grup	179	28,41	3,41	356	45,217	,000*
	Üst Grup	179	13,47	2,81			
Faktör II (3 Madde)	Alt Grup	179	10,18	2,50	356	38,460	,000*
	Üst Grup	179	3,00	,00			
Faktör III (3 Madde)	Alt Grup	179	12,20	1,63	356	52,694	,000*
	Üst Grup	179	4,30	1,17			
Faktör IV (3 Madde)	Alt Grup	179	13,22	1,46	356	60,525	,000*
	Üst Grup	179	4,47	1,26			
Ölçek Toplam	Alt Grup	179	57,92	8,58	356	37,809	,000*
	Üst Grup	179	29,83	5,00			

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma ile geçerlik ve güvenirlik yönünden test edilerek 4 faktör altında toplanmış 16 maddeli bir tutum-görüşler ölçeği geliştirilmiştir. Ondört üniversitedeki İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesinde öğrenim gören öğrencilere uygulanmış olan bu ölçek için toplamda 664 temizlenmiş veri girişi yapılmıştır. İşlenen veriler IBM SPSS Statistics Version 26 ve Amos 22.0 programları ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda;

- Ölçek Örneklem Yeterliği Testi (KMO) 0,870; Ölçek Küresellik Testi (Bartlett's Test of Sphericity) p-değeri =0,000 <0,05 olarak saptanarak ölçeğin faktör analizi gerçekleştirilmiştir.
- 4 faktörün açıklanan toplam varyansı %60,739 şeklinde tespit edilmiştir. Bu yüzdelik, literatürde verilen toplam açıklama oranının üzerinde (≥ 50) olması sebebiyle anlamlı bulunmuştur.
- Ölçeğin güvenirlik hesaplamasında Cronbach Alfa testine başvurulmuştur. İç tutarlılık katsayısının hem ölçek geneli için (0,867) hem de her bir faktör için $0.7 \leq \alpha < 0.9$ değer aralığında olduğu saptanmıştır. Bu da ölçeğin “iyi” güven aralığına sahip olduğunu göstermektedir.
- Ölçeğin faktörler bazındaki ayırt ediciliğini test etmek için Bağımsız Örneklem t-Testi (Independent Samples t-Test) uygulanmıştır. %27'lik alt ve %27'lik üst grupların faktörler özelinde ve ölçek genelinde ilgili maddelere verilen yanıtların ortalamaları üzerinden anlamlı bir farklılığın olup olmadığı kontrol edilmiştir. Elde edilen bulgularda iki grup arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$).
- 16 maddenin dağıldığı her bir faktör (I. Faktör: 7 Madde), (II. Faktör: 3 Madde), (III. Faktör: 3 Madde), (IV. Faktör: 3 Madde) uzman görüşleri de alınarak ilgili maddelerin kapsayıcılığında olacak şekilde isimlendirilmiştir.

- Nihayetinde geçerlik ve güvenirlik yönünden test edilip sağlaması yapılan “Uzaktan Eğitimle Türk Din Müsikîsi Derslerine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeği” adını taşıyan 16 Maddeli ve 4 Faktörlü Ölçek yeni bir veri toplama aracı olarak literatüre kazandırılmıştır.

Yaptığımız literatür taraması sonucunda müzik eğitimi genelinde ülkemizde yapılmış birçok ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmasının olduğu saptanmıştır. Ne var ki çalışma konumuz olan genelde “Türk din müsikîsi” özelde “uzaktan eğitimle Türk din müsikîsi” anahtar sözcükleri bağlamında yaptığımız alan taramasında yapılmış herhangi bir ölçek geliştirme çalışmasına rastlanmamıştır¹⁴. Alan özelinde geliştirilen ilk veri toplama aracı olması bakımından önem arz eden bu ölçek çalışması, Türk din müsikîsi başta olmak üzere müzik eğitimi genelinde yapılacak araştırmalar için bir referans niteliği taşımaktadır. Öyle ki bu ölçeğin ilgili literatüre kazandırılması müzik eğitimi genelinde yapılmış ölçek geliştirme çalışmalarının da eksikliğine bir çözüm sunmaktadır.

Öneriler

- Bu ölçek, Covid-19 pandemisi şartlarında (her kademedeki derslerin zorunlu olarak uzaktan eğitim yoluyla alındığı dönem özelinde) uygulanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirliğini artırmak ve geçmişle bugünü karşılaştırmak üzere olağanüstü şartların ortadan kalkmasıyla da birlikte bu ölçek, yeni örneklem grupları üzerinde uygulanabilir.
- Ölçeğin, demografik değişkenler göz önünde bulundurularak farklı öğrenci grupları üzerinden farklı zamanlarda doğrulama çalışması yapılabilir. Bu durum ölçeğin geçerlik ve güvenirliğini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.
- Ölçekten elde edilecek veriler uzaktan eğitimle Türk din müsikîsi derslerinin kalitesini arttırmak adına kullanılabilir, raporlaştırılabilir.
- Ölçek uygulamasından elde edilecek veriler uzaktan eğitim platformlarının müzik eğitimi genelinde daha etkin bir hale getirilebilmesi adına fikir oluşturabilir ve kullanılabilir.

Yazar Özgeçmişi

Dr. Öğr. Üyesi **Uğur Alkan**, Edirne/Merkez doğumludur. Edirne Anadolu Güzel Sanatları Lisesi Müzik Bölümünden 2007 yılında mezun olarak lisans eğitimini 2011 yılında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Programında, yüksek lisans eğitimini 2013 yılında Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Eğitimi Bilim Dalı'nda, doktora eğitimini de 2023 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Musikisi Bilim Dalı'nda tamamlamıştır. Hâlihazırda Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları Anabilim Dalı Türk Din

Musikisi Bilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır.

E-mail: dr.uguralkan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8553-0355

Google Akademik: <https://scholar.google.com/citations?hl=tr&user=3nwuz8QAAAAJ>

Academia.edu: <https://academia.edu/AlkanUgur>

Kaynaklar

- Adıyaman, A. (2019). Yabancı Dil Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/39, 234-248.
- Ağır, F. (2007). *Özel okullarda ve devlet okullarında çalışan ilköğretim öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutumlarının belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir.
- Akdoğan, B. (2016). Türk Din Müsikîsi Derslerinin Eğitim ve Öğretim Problemleri ve Çözüm Yolları ile İlgili Bazı Düşünceler, *Journal of Islamic Research*, 26(1), 24-44.
- Akgül, A., ve Çevik, O. (2005). *İstatistiksel Analiz Teknikleri SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset.
- Alkan, U. (2023a). *İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerindeki Nazari ve Uygulamalı Türk Din Müsikîsi Derslerine Yönelik Uzaktan Eğitim Bağlamında Bir Metodoloji Önerisi*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.

¹⁴ Özkan Apaydın'ın 2018 yılında hazırladığı “İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Musiki Derslerine Yönelik Tutumları” adlı yüksek lisans tezinde, veri toplama aracı olarak Ayfer Kocabaş tarafından 1997 yılında geliştirilen “Müziğe İlişkin Tutum Ölçeğini” uyarlayarak kullandığı görülmüştür.

- Alkan, U. (2023b). Müzik alanındaki uzaktan eğitim çalışmalarına yönelik genel bir literatür değerlendirmesi. *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 181-212.
- Arıkan, R. (2013). Anketler ve anket Soruları. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arkonaç, S. A. (2001). Sosyal psikoloji. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.
- Bayat, B. (2014). Uygulamalı Sosyal Bilimler Araştırmalarında Ölçme, Ölçekler ve Likert Ölçek Kurma Tekniği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 1-24.
- Bayram, N. (2016). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş Amos uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bayram, N. (2004). *Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Baysal, A.C. (1981). *Sosyal ve örgütsel psikolojide tutumlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Bilen, S. (1995). *İşbirlikli öğrenmenin müzik öğretimi ve güdüsel süreçler üzerindeki etkileri*. Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.
- Büyükcengiz, H. (2019). *Eğitim fakültesi güzel sanatlar eğitimi bölümü müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin koro eğitimi dersine yönelik tutumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Konya.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Yönetimi*, 32, 470-483.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E. Ç., Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Canakay, U.E. (2006), *Müzik Teorisi Dersine İlişkin Tutum Ölçeği Geliştirme*, Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu. Pamukkale Üniversitesi. Denizli.
- Çakır, B. (2022). *Tekstil İşletmesi Çalışanlarında İşkoliklik Ve Tükenmişlik Sendromu Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi. Kırklareli.
- Çelenk, K. (2019). *Mesleki Müzik Eğitiminde Yaylı Çalgılar İçin Performans Ölçeği Geliştirme Çalışması*, M. B. Minaz (Ed.), Eğitim Bilimleri Alanında Yeni Ufuklar, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Çelik, A. (2013). M-Öğrenme tutum ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik analizleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2/4, s.172-185.
- Çelik, D. (2020). *Müzik eğitimi kapsamında yapılan ölçek geliştirme çalışmalarının çok yönlü incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Konya.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik Spss Ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çolakoglu, Ö. M., Büyükeşçi, C. (2014). Açıklayıcı Faktör Analiz Sürecini Etkileyen Unsurların Değerlendirilmesi. *Karadokuz Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 56-64.
- Demir, E. (2014). Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 203-2012.
- Erdoğan, D.A., Şefkatli, A.; Yenigün, Ö. & Güdük, H. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Teknolojinin Eğitimde Kullanımı. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(63), 1628-1633.
- Eldemir, A.C. (2015). Geleneksel Türk Sanat Müziği Dersine İlişkin Tutum Ölçeği Geliştirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 622-627.
- Gürer M. D. (2021). Açık ve Uzaktan Öğrenmenin Temelleri. Tekinarslan, E.; Gürer, M. D. (Ed.), *Açık ve Uzaktan Öğrenme* (4. Baskı) Ankara: Pegem Akademi, 3-28.
- İşman, A. (1998). *Uzaktan Eğitim -Genel Tanımı Türkiye'deki Gelişimi ve Proje Değerlendirmeleri* (1. Baskı), Sakarya: Değişim Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç., ve Cemalcılar, Z. (2014), *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar -Sosyal Psikolojiye Giriş-*, 16. Baskı, İstanbul: Evrim Yayınevi
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemi-Kavramlar İlkeler Teknikleri* (36. Basım), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Kartal, M. ve Bardakçı, S. (2019). *Tutum Ölçekleri*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı, *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-8.
- Kocabaş, A. (1997). Temel Eğitim II. Kademe Öğrencileri İçin Müziğe İlişkin Tutum Ölçeğinin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 141-145.
- Küçükosmanoğlu, H. O. (2015). Müzik Biçimleri Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 272, 282,
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Öngen, K. B. (2010). *Doğrulamalı Faktör Analizi İle Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi. Bursa.
- Özmenteş, G. (2006). Müzik Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *İlköğretim Online*, 5(1), 23-29.
- Özyürek, A. (2017). Okul Öncesi Çocuğa Sahip Anne-Babalara Yönelik Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Anne-Baba Görüşleri Ölçeği ve Anne-Baba Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 26-38.
- Preston, C. C., & Colman, A. M. (2000). Optimal Number Of Response Categories İn Rating Scales: Reliability, Validity, Discriminating Power, And Respondent Preferences. *Acta Psychologica*, 104(1), 1–15.
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LIREL ile Pratik Veri Analizi Analiz Raporlaştırma*, Ankara: Anı Yayıncılık.

- Şen, Y.; Şentürk, N., (2015). Geleneksel Türk Müziği Derslerine İlişkin Tutum Ölçeği Geliştirme Süreci. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 261-280.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2014). *Using Multivariate Statistics*. New York : Pearson Education Limited .
- Tavşancıl, E. (2018). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (3. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları.
- Terzi, Y. (Erişim Tarihi 10 Ağustos 2022), *SPSS İle İstatistiksel Veri Analizi*, erişim: <https://docplayer.biz.tr/183918379-Spss-ile-istatistiksel-veri-analizi.html>
- Tezbaşaran, A. (2008). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu* (3. Baskı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Thurstone, L. L. (1928). Attitudes Can be Measured. *American Journal of Sociology*, 33, 529– 554.
- Tören, E. (2018). *Tarihi Bağlarla Seyahat Eden Kültür Turistlerinin Motivasyonlarına Yönelik Bir Ölçek Geliştirme: Balkanlar Örneği*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- Turan, İ. Şimşek, Ü. Ve Aslan, H. (2015). Eğitim Araştırmalarında Likert Ölçeği ve Likert-Tipi Soruların Kullanımı ve Analizi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 186-203.
- Uçaner, B. (2011). *Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Öğrencilerinin Türk Müzik Tarihi Dersine Yönelik Tutum ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan Eğitim* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yaşlıoğlu, M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(46), 74-85.
- Yıldırım, S., Yıldırım, G., Çelik, E. ve Karaman, S. (2014), “Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 365-37.

Ek 1. Türkiye’de tutum ölçeği geliştirme çalışmaları

Yazar Bilgisi		Çalışma Konusu	Künye Bilgisi
1	Apaydın, Özkan	İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Müzik Dersine Yönelik Tutumları	Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim, Dalı Türk Din Musikisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2018.
2	Bakioğlu, Çağlar	Müzik Öğretmenliği Programı Öğrencileri İle Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü Öğrencilerinin Piyano Çalgısına Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Öğretmenliği Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
3	Ceylan, Levent Cihan	Bilim Ve Sanat Merkezlerinde Destek Eğitimi Almış 5, 6, 7 Ve 8. Sınıf Öğrencilerin Müzik Dersine İlişkin Tutumlar	Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
4	Çalhan, Nurten	Taksim Yapmaya Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020
5	Çevik, Deniz Beste	Armoni Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi	Milli Eğitim Dergisi, 41/190/, (2011), 7-24.
6	Çınar, İrem	Müzik Dersinde Teknoloji Kullanımına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim, Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
7	Daştan, Merve	Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümü Öğrencilerinin Türk Müziği Ve Batı Müziği Derslerine Yönelik Tutumları Üzerine Bir İnceleme	Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
8	Demirtaş, Erkan; Özçelik, Sadık	Müzik Yazılımlarına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması	Turkish Studies-Educational Sciences, 15/3, (2020),1715-1727.
9	Durhan, T., Ayyıldız, Gökyürek, Belgin	Ritim Eğitimi Ve Dans Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması	Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 18/2, (2020), 59-76.
10	Eldemir, Abdurrahim Can	Geleneksel Türk Sanat Müziği Dersine İlişkin Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi	Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8/39, (2015), 622-627.
11	Erdem, Derya Aydın; Erdem, Aydın	Klasik Batı Müziğine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması	Turkish Studies-Educational Sciences, 16/2, (2021) 795-807.
12	Ergin, Elçin; Durak, Yavuz	Deşifre Çalma Tutum Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması	Akademik Bakış Dergisi, 55, (2016), 232-242
13	Gudek, Bahar; Karakaya, İsmail	İlköğretim Okullarındaki Müzik Eğitimine İlişkin Anne-Baba Tutumları Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Tutumların Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi	İlköğretim Online, 12/2, (2013), 308-319.
14	Kal, Funda Keklik; Geboglu, Banu; Alatl, Betül	Türk Müziğinde Taksim İcra Etmeye Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi.	İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22/2, (2021), 1480-1511.
15	Karakuş, Merve; Çelenk, Koray	GSL Müzik Bölümleri Müfredatındaki Türk ve Batı Müziği Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 26, (Müzik Özel Sayısı), (2020), 327-337.
16	Kopar, Sadettin Volkan	Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Müzik Derslerindeki Türk Müziği Konularına İlişkin Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi	Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2016.
17	Nacacık, Zeki	İlköğretim Öğrencilerinin Müzik Dersine İlişkin Tutumları	Pamukkale Üniversitesi Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı, 26-28 Nisan 2006.

18	Okay, Hasan Hakan; Ataman, Özge Gençel; Kardeş, Barış	10-13 Yaş Grubu Çocukların Müzik Yaşantısına Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlilik Çalışması	Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi -OPUS-, 17/34, (2021), 920-939.
19	Otacıoğlu, Sena Gürşen	İlköğretim 5.6.7. Sınıf Öğrencilerinin Müzik Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi	Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 21, (2007), 134-139.
20	Öztürk, Özlem; Kalyoncu, Nesrin	İlköğretim Altıncı Sınıf Müzik Dersi İçin Bir Tutum Ölçeği Geliştirme Denemesi	The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 25/I, (2014), 235-248.
21	Saygı, Ceren; Bilen, Sermin	Attitude Scale Development Study In Relation To Music History	Procedia Social and Behavioral Sciences, Volume 2, Issue 2, (2010) 4996–5000.
22	Soycan, Merve; Birer, H., Aysun Rabia	Piyano Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması	Turkish Studies Educational Sciences, 13/11, (2018), 1237-1248.
23	Umuzdaş, Serpil	İlköğretim Müzik Dersine İlişkin Tutum Ölçeği Geliştirilmesi	Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 9(2), (2012), 1510-1523.
24	Üstün, Hamza	Özel Okullarda Öğrenim Gören Ortaokul Öğrencilerinin Müzik Dersine Yönelik Tutumlarının Tespitine Yönelik Bir Tutum Ölçeği Geliştirilmesi	Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5/2, (2021), 127-143.
25	Yayla, Fatih	Cumhuriyet Dönemindeki Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sürecinin İncelenmesi	Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2003.

EK 2. Uzaktan Eğitimle TDM Dersine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeği

Uzaktan Eğitimle TDM Dersine Yönelik Tutum-Görüşler Ölçeği						
(1) Kesinlikle Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Kararsızım (4) Katılıyorum (5) Tamamen Katılıyorum						
		1	2	3	4	5
1	Uzaktan eğitimle yapılan TDM derslerinin nazariyat ağırlıklı kısımlarının asenkron olarak yapılması gerektiğini düşünürüm.					
2	TDM derslerinin yüz yüze yapılması veya uzaktan yapılması öğrenme açısından önemli bir fark oluşturmaz.					
3	Uzaktan eğitim sürecinde kullanılan platformların (UZEM, Microsoft Teams, Zoom...gibi) TDM derslerinin nazariyat ağırlıklı kısımları için yeterli olduğunu düşünürüm.					
4	Bence TDM derslerinin senkron veya asenkron olarak yapılması etkili öğrenme için herhangi bir fark oluşturmaz.					
5	TDM derslerindeki bilişsel düzeylerinin ölçülmesinde kullanılan uzaktan eğitim platformlarının ölçme ve değerlendirme için yeterli olduğunu düşünürüm.					
6	TDM dersleri için uzaktan eğitimin her zaman alternatif bir seçenek olarak sunulması gerektiğini düşünürüm.					
7	TDM derslerinin nazariyat ağırlıklı kısımları her zaman uzaktan eğitim yoluyla yapılmalıdır.					
8	Yüz yüze yapıldığı takdirde TDM derslerinin daha eğlenceli olacağını düşünürüm.*					
9	Yüz yüze yapıldığı takdirde TDM derslerinin daha etkili olacağını düşünürüm.*					
10	TDM derslerinin uygulama ağırlıklı kısımları yüz yüze yapılmalıdır. *					
11	TDM derslerinin ölçme ve değerlendirmesinde kullanılan uzaktan eğitim platformlarının güvenilir olmadığını düşünürüm. *					
12	Uzaktan eğitim sürecinde kullanılan platformların (UZEM, Microsoft Teams, Zoom ... gibi) TDM derslerinin uygulama ağırlıklı kısımları için yeterli olmadığını düşünürüm. *					
13	TDM derslerindeki beceri düzeylerinin ölçülmesinde kullanılan uzaktan eğitim platformlarının sağlıklı bir ölçme ve değerlendirme için yeterli olmadığını düşünürüm.*					
14	Uzaktan eğitimle yapılan TDM dersleri sıkıcıdır. *					
15	Uzaktan eğitimle yapılan TDM derslerini yeterince ciddiye almadığımı düşünürüm. *					
16	TDM derslerinin uzaktan eğitimle verilmesi öğrenme isteğimi düşürür. *					

* Ters maddeler

Faktör 1. Uzaktan Eğitimle TDM Dersinin Uygulanabilirliği (1,2,3,4,5,6,7 maddeler)**Faktör 2.** TDM Dersinin Yüzyüze Yapılmasının Gerekliliği (8,9,10 maddeler)**Faktör 3.** Uzaktan Eğitimle TDM Dersi Uygulamasının Yetersizlikleri (11,12,13 maddeler)**Faktör 4.** Uzaktan Eğitimle TDM Dersine Katılıma Yönelik İsteklilik (14,15,16 maddeler)

Scale of Attitudes-Opinions towards Turkish Religious Music Lesson through distance education: a study of validity and reliability

Abstract

Distance education has taken its place among the alternative processes of formal education during possible crisis periods with the pandemic (Covid-19) process in Turkey and the world. This experience has led researchers to field studies to increase efficiency in applied education as in every field. In this study in the same direction, it was aimed to develop a scale whose validity and reliability were determined in order to determine the opinions and attitudes of students studying at the Faculties of Theology and Islamic Sciences towards Turkish religious music courses through distance education. 796 students from 14 different universities in 7 regions of Turkey participated in the study; this number was reduced to 664 in the data cleaning phase of the pre-control process. IBM Statistics 26.0 and Amos 22.0 programs were used for the analysis of the data obtained. In order to test the suitability of the processed data for factor analysis and sample size, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) sampling adequacy criterion and Bartlett (Bartlett's test) sphericity tests were performed. In this context, it was determined that KMO was at a "very good" value and Bartlett's test was at a statistically "significant" value. When the factor extraction process was started for the scale, Exploratory Factor Analysis (EFA) was applied and it was seen that the factors explained 60.739% of the total variance and it was determined that the scale formed a 4-factor structure. The resulting factor structure was verified by Confirmatory Factor Analysis (CFA) in the context of different fit tests and it was seen that the findings obtained were within the "good, acceptable and significant" value ranges. Reliability calculation with Cronbach's Alpha was also performed for the validated scale and it was found that the overall scale had "good" reliability. As a result, the "Attitudes-Opinions Scale towards Turkish Religious Music Lessons with Distance Education" with 16 items and 4-factor structure, whose validity and reliability were revealed, was developed; the stages related to the development process of the scale were given under the subheading "development process of the data collection tool" and the results obtained were processed in the findings section. It is aimed that this study, which is brought to the literature as the first scale development in the field of Turkish religious music, will be an up-to-date and referable data collection tool for researchers.

Keywords: Scale development, Turkish Religious Music Lessons, Distance education

